

УДК378.015.31:316.613 (477)

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Алла Кожевникова, Маргарита Воровка

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

Актуальність проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної культури особистості педагога та її значення для роботи в умовах воєнного стану визначається потребою у впровадженні в освітній процес інноваційно педагогічних додатків. Відповідно, метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка розвитку інформаційно-комунікаційної культури та впливу інноваційних педагогічних додатків на підвищення якості навчання здобувачів вищої освіти і їх значення для роботи в умовах воєнного стану. Для реалізації мети було використано комплекс методів: теоретичний аналіз і синтез, узагальнення, зіставлення, що слугували вивченню наукових джерел інноваційних педагогічних технологій; емпіричні методи (анкетування, бесіда, інтерв'ювання, спостереження, експертне оцінювання); статистичні методи дослідження, що допомогли з'ясувати ефективність інноваційних педагогічних додатків під час викладання дисципліни «Педагогіка» та їх вплив на освітній процес здобувачів вищої освіти.

Ключові слова:

культура; інформаційно-комунікаційна культура; інноваційні педагогічні технології; інноваційні педагогічні додатки; здобувачі вищої освіти.

Resume:

Kozhevnikova Alla, Vorovka Margarita. Development of information and communication culture of the personality of the future teacher and its importance for work in the conditions of the military state.

The relevance of the problem of the development of the information and communication culture of the teacher's personality and its importance for work in the conditions of military state is determined by the need for innovative pedagogical applications introduced into the educational process. Accordingly, the purpose of the article is theoretical substantiation and experimental verification of the development of information and communication culture and the influence of innovative pedagogical applications on improving the quality of education of students of higher education and its importance for work in the conditions of military state. To realize the goal, a set of methods was used: theoretical analysis, synthesis, generalization, comparison, which served the study of scientific sources of innovative pedagogical technologies; empirical methods (questionnaire, conversation, interview, observation, expert assessment); statistical research methods that helped to find out the effectiveness of innovative pedagogical applications during the teaching of the discipline «Pedagogy» and its impact on the educational process of students of higher education.

Key words:

culture; information and communication culture; innovative pedagogical technologies; innovative pedagogical applications; students of higher education.

Постановка проблеми. Сьогодні вища освіта та її суб'єкти перебувають в умовах реальної загрози життю і здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії та оголошення в Україні воєнного стану, про що йшлося в наказі МОНУ від 07.03.2022 р. № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» (2022).

Адаптуючись до нових умов життя, педагогічний колектив МДПУ імені Богдана Хмельницького не мав права лишати студентів можливості здобувати освіту, а також психологічної допомоги, якої потребують і здобувачі вищої освіти, і їхні батьки, і викладачі та члени їх родин.

Зауважимо, що у вишій є центр освітніх дистанційних технологій, який сприяє забезпеченню освітнього процесу в дистанційній формі (он-лайн) та надає доступ здобувачам вищої освіти до методичних та інформаційних матеріалів, необхідних для набуття компетентності майбутніми спеціалістами й допомагає успішній реалізації права на якісну освіту навіть в умовах воєнного стану.

Нині головною метою діяльності МДПУ імені Богдана Хмельницького є формування громадської, емоційної, особистісної та

інтелектуальної безпеки суб'єктів освітнього процесу, що сприяє формуванню безпечного освітнього середовища. Навчальна дисципліна «Педагогіка» читається майбутнім учителям різних спеціальностей викладачами кафедри педагогіки і педагогічної майстерності МДПУ імені Богдана Хмельницького з самого початку створення закладу.

Сьогодні цей курс містить 5 модулів для вивчення: Модуль 1. Історія педагогіки; Модуль 2. Дидактика; Модуль 3. Теорія виховання; Модуль 4. Основи педагогічної майстерності; Модуль 5. Педагогічна (навчальна) практика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційні технології все більше проникають у різні сфери життя, науки, виробництва та освіти, що вимагає відповідних знань, умінь та навичок їх використання і цілеспрямованого формування інформаційно-комунікаційної культури сучасної особистості. Адже нині зросла потреба у висококваліфікованих вчителів, які володіють інформаційно-комунікаційною культурою, тому здобуття знань та набуття вмінь щодо використання інформаційно-комунікативних технологій навчання стало важливим складником професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної освіти.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється увага проблемі формування інформаційно-комунікаційної культури та специфіці інформаційно-комунікаційних технологій. Питання специфіки поняття «культура» та її місця в освіті вивчали В. Андрущенко, А. Веряєв, Л. Губерський, Н. Крилова, В. Розін, І. Шалаєв. Процес диференціації культури та виділення в її системі інформаційно-комунікаційної культури досліджували Г. Балл, В. Бурмакіна, В. Виноградов, Л. Винарик, Г. Воробйов, А. Гинкул, Ю. Горвіц, І. Джипчарадзе, А. Єршов, М. Жалдак, А. Коваленко, М. Корнева, В. Семиченко, Л. Скворцов, В. Сухіна, О. Тарасова, І. Фаліна, Г. Чайка, О. Щедрин. Проблемі формування інформаційної культури та підготовці майбутніх учителів до використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій присвячені роботи Б. Гершунського, О. Готовцевої, А. Єршова, М. Жалдака, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Морзе, І. Пустинникової, М. Шкіля та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка розвитку інформаційно-комунікаційної культури та впливу інноваційних педагогічних додатків на підвищення якості навчання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.

Відповідно до мети сформульовано основні завдання статті:

1. Проаналізувати стан опрацювання проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної культури суб'єктів освітнього процесу в педагогічній теорії і практиці.

2. Уточнити сутність понять «культура», «інформаційна культура», «комунікаційна культура», «інформаційно-комунікаційна культура», «інноваційні педагогічні технології», «інноваційні педагогічні додатки».

3. Розкрити ефективність інноваційних педагогічних додатків та їх вплив на результативність освітньої діяльності здобувачів вищої освіти.

Для реалізації мети було використано комплекс методів: теоретичний аналіз і синтез, узагальнення, зіставлення, що слугували вивченню наукових джерел інноваційних педагогічних технологій; емпіричні методи (анкетування, бесіда, інтерв'ювання, спостереження, експертне оцінювання); статистичні методи дослідження, що допомогли з'ясувати ефективність інноваційних педагогічних додатків та їх вплив на освітній процес здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що інформаційно-комунікаційна культура формується на основі знань про сутність

поняття «культура», яке є досить багатозначним та складним. Так, на думку одних педагогів і філософів культура охоплює саму діяльність, а на думку інших, – її технологічну основу, тобто сукупність засобів та інноваційних інструментів, завдяки яким мотивується професійна діяльність особистості (В. Андрущенко, С. Кримський, Л. Матвєєва, А. Тойнбі, О. Шпенглер та інші).

В енциклопедії освіти поняття «культура» характеризується як «сукупність цінностей, створених і створюваних людством у процесу суспільно-історичної практики, які характеризують історично досягнутий ступінь розвитку суспільства» (*Енциклопедія Освіти*, 2008, с. 363).

Отже, поняття «культура» – це сукупність матеріальних та духовних цінностей, спосіб діяльності та творчий вияв особистості. Ми погоджуємося із твердженням Г. Єльнікової, що «культурно працювати – означає вміти... працювати творчо, з перспективою, завжди бачити кінцеву мету і вибирати найбільш раціональні методи її досягнення» (*Енциклопедія Освіти*, 2008, с. 88).

Підкреслимо, що культурою є лише така діяльність людини, що спрямована на саморозвиток і самовдосконалення, а культура майбутнього вчителя – це його особиста культура та здатність до розвитку й удосконалення своїх творчих можливостей для виконання нестандартних завдань під час взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

На думку дослідників В. Боргового, А. Деркача, В. Дьячкова, В. Зазкіна, Є. Старовойтенко, Г. Ципіна та ін., культура сучасної особистості є не просто способом діяльності, запозиченим досвідом, а новою якістю, новоутворенням особистості, оскільки культурна особистість має іншу мотивацію, інші вимоги, критерії задоволеності, ніж особистість, що стоїть на низькому культурному рівні. Саме тому критерієм культури особистості майбутнього вчителя є оптимальність і конструктивність її власного самовираження та самореалізації в професійній діяльності.

Як бачимо, специфіка поняття «інформаційно-комунікаційної культури» розкривається через зміст понять «інформаційна культура» та «комунікаційна культура».

Питанням специфіки інформаційної культури присвячено праці С. Алексєєвої, К. Беякова, О. Гуменного, І. Костікової, Н. Морзе, Н. Ничкало, Ю. Рамського, І. Хангельдієвої та інших.

Так, І. Хангельдієва тлумачить специфіку «інформаційної культури» як якісну характеристику життєдіяльності людини у сфері отримання, передавання, збереження та використання інформації, коли пріоритетними

стають загальнолюдські духовні цінності (Клеба, 2017, с. 23).

За Ю. Рамським, інформаційна культура вчителя – це інтегральний показник рівня його досконалості в інформаційній сфері діяльності, який виявляється в специфіці педагогічної діяльності та системі професійних якостей учителя. Тож інформаційна культура є складником загальної культури і пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей особистості сучасного вчителя.

Для нашого дослідження цікавими є роздуми Н. Ничкало про те, що інформаційна культура особистості не є автономною: вона тісно взаємопов'язана із загальнолюдською педагогічною культурою та з культурою спілкування (*Сучасний Педагог*, 2020, с. 98).

Саме тому складником інформаційно-комунікаційної культури є комунікативна культура, поняття якої в науковий обіг увів В. Приходько, визначивши її як «притаманні людині знання та вміння успішного і ефективного спілкування» (*Сучасні Інформаційно-Комунікаційні Технології...*, 2017).

Наукові підходи до визначення поняття «комунікативна культура» бачимо в дослідженнях А. Хуторського, І. Єрмакова, І. Родигіної, які розглядають його як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в ситуаціях особистісної взаємодії, яка має інваріантні загальнолюдські характеристики, історично і культурно обумовлені, як готовність ставити й досягати мети в комунікації: надсилати й одержувати необхідну інформацію, презентувати й аргументовано відстоювати свої погляди в діалозі, визнавати відмінність позицій співрозмовників від власної, поважно ставитися до загальнолюдських та особистісних цінностей.

О. Корніяка розкриває поняття «комунікативної культури» через здатність особистості до орієнтації в різних педагогічних ситуаціях спілкування, володіння вербальними та невербальними засобами комунікації. Зауважимо, що такий вид діяльності можливий лише під час спілкування (*Інноваційні Технології в Сучасному Освітньому Просторі...*, 2020, с. 220).

Отже, комунікативна культура майбутнього вчителя – це специфічний спосіб організації спілкування, який характеризується наявністю в особистості комунікативного ідеалу; системою комунікативних норм і правил; ставленням до колег, батьків та учнів як до цінності; знанням індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей; умінням володіти комунікативною ситуацією.

Важливими складниками інформаційно-комунікаційної культури вчителя є «інформаційні знання і вміння користувача щодо використання персонального комп'ютера, периферійних пристроїв; володіння навичками роботи з програмним забезпеченням, використання програм-додатків для обробки і передачі інформації; інформаційні знання і вміння, що передбачають знання санітарних умов і режимів безпечного використання комп'ютерів у навчальному процесі; сформованість професійних умінь з розробки та реалізації навчально-методичних матеріалів; оволодіння програмними засобами навчального призначення; здатність до освіти та самоосвіти» (*Енциклопедія Освіти*, 2008, с. 76).

Зауважимо також, що в педагогіці інформаційно-комунікаційна культура є важливою характеристикою професійної компетентності сучасного педагога, оскільки від рівня володіння ним навичками роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та інформаційно-комунікативними вміннями залежить успішність педагогічної, комунікативної та професійної діяльності, розвиток креативного мислення, здатність моделювати педагогічні процеси і явища, здійснювати комунікацію.

Специфіка інноваційних технологій в освіті розкривається в працях таких учених, як А. Алексюк, Т. Алексєнко, В. Андреев, В. Безпалько, Б. Гершунський, М. Гуслова, М. Дука, В. Загвязинський, Н. Клокар, Н. Крицька, Є. Макагон, М. Мамардашвілі, Ю. Машбиць, Н. Наливайко, А. Панфілова, О. Пехота, П. Підкасистий, І. Подласий, Л. Подимова, І. Протасова, Г. Селевко, В. Сластьонін, Л. Сєдова, В. Собкін, Г. Щедровицький та інші. Проблеми використання ігрових технологій в освітньому процесі присвячені дослідження М. Воронки, Г. Воронки, М. Гуменюк, Т. Голуб, Н. Кудінової, І. Мамчур, О. Онипченко, Л. Полак, Г. Селевко, І. Ткачівської, П. Щербаня та інших.

У сучасній педагогічній науці часто використовують поняття технології в термінологічному ряді: педагогічні технології, інноваційні технології, інноваційні педагогічні технології.

Поняття «технологія» в «Енциклопедії педагогічних технологій та інновацій» (2011) пояснюється так: *techne* – мистецтво, майстерність, *logos* – наука, закон; наука про майстерність (с. 76), а у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (2001) – як сукупність прийомів, що застосовуються в якій-небудь справі, майстерності, мистецтві (с. 1132).

Технологію навчання вчена Ю. Машбиць розглядає як «необхідну ланку, яка здійснює

взаємодію педагогічних наук з практикою навчання».

Педагогічна технологія – це створена адекватно до потреб і можливостей особистості й суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного та професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, унаслідок упорядкованих професійних дій педагога за оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога (Дичківська, 2004, с. 39).

Під поняттям «інноваційних педагогічних технологій» В. Безпалько розуміє безперервне й систематичне практичне використання задалегідь спроектованого освітнього процесу; проєкт певної педагогічної системи, реалізованої на практиці (Сучасний Педагог, 2020).

За В. Загвязинським, інноваційні технології – це галузь знань, яка застосовує нові методи взаємодії викладача та здобувача освіти (або учня та вчителя) у будь-яких різновидах діяльності, зорганізованих на засадах чіткого цілепокладання, систематизації, алгоритмізації прийомів навчання (Сучасні Інформаційно-Комунікаційні Технології..., 2017, с. 121).

Як технологічно розроблену навчальну систему, що охоплює систему методів та прийомів професійної діяльності викладача, характеризує інноваційні педагогічні технології П. Підкасистий (Інноваційні Технології в Сучасному Освітньому Просторі..., 2020, с. 332).

В. Сластьонін розкриває поняття «інноваційні технології» як послідовну взаємозалежну систему діяльності педагога, спрямовану на виконання педагогічних завдань; планомірне і послідовне втілення на практиці задалегідь спроектованого педагогічного процесу (Михайліченко, & Рудик, 2016, с. 96).

Наголосимо, що одним із видів інноваційно-педагогічних технологій, який використовується в освітньому процесі й допомагає його оновленню, сприяє найефективнішій взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, є інноваційні педагогічні додатки.

У контексті дослідження слушною вважаємо думку М. Воронки, та О. Онипченко (2021) стосовно ігрової педагогічної технології, під якою автори розуміють послідовність дій педагога за зразком, розроблення, підготовку гри, залучення здобувачів вищої освіти до ігрової діяльності, здійснення самої гри, підбиття підсумків та результатів ігрової діяльності. Це визначення відповідає загальному розумінню технології як упорядкованої та структурованої

сукупності дій, операцій і процедур, що забезпечують конкретно-вимірюваний результат в умовах, що постійно змінюються. Ігрова технологія дає змогу моделювати конкретний аспект професійної діяльності, водночас можливе вчасне коригування дій, спрямованих на структуру особистості, ціннісних відносин, інтеріоризації здобутих знань і набутих умінь із зовнішньої сфери у внутрішню структуру особистості (Воронка, & Онипченко, 2021, с. 96).

Поняття «ігрові педагогічні технології» охоплює досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Педагогічній грі властива чітко поставлена мета навчання і педагогічний результат, що їй відповідає, які можуть бути обґрунтовані, явно виділені й характеризуватися навчально-пізнавальною спрямованістю (Дубяга, 2015, с. 63).

Зауважимо, що додатки як інструменти інноваційних педагогічних технологій сприяють креативній спільній діяльності викладача і здобувачів вищої освіти під час викладання дисципліни «Педагогіка». Саме тому ми провели серед здобувачів І рівня вищої освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького дослідження щодо ефективності додатків та їх впливу на освітній процес здобувачів.

Експериментальна робота передбачала такі емпіричні методи дослідження: бесіда, анкетування, спостереження та експертне оцінювання.

Під час викладання дисципліни «Педагогіка» здобувачів експериментальної групи ознайомлюють з такими інформаційно-комунікаційними додатками:

1) Додаток «Kahoot!» – це інноваційно-навчальна платформа, за допомогою якої викладач або вчитель проводить інтерактивні заняття, онлайн-тестування та перевірку знань здобувачів.

Додаток «Kahoot!» є зручним інструментом; його можна використовувати для поточного та модульного контролю знань здобувачів вищої освіти; самостійного навчання та самоконтролю; підготовки до модулів та іспитів; опитування думки здобувачів вищої освіти; конференцій науково-практичного спрямування та різного рівня; наукових гуртків чи інших заходів, коли є потреба залучати здобувачів до обговорення наукових чи педагогічних проблем.

2) Додаток «Quizlet» – сервіс для розроблення цікавих тестів і флеш-карт, що допомагає засвоювати і запам'ятовувати навчально-методичний матеріал на базі системи карток та навчальних модулів.

Зауважимо, що цей додаток допомагає готуватися до іспитів та заліків у режимі заучування; тестує пам'ять у режимі листів; ділитися картками з друзями, викладачами або здобувачами; сприяє покращенню навчання за допомогою своїх асоціативних зображень та аудіофайлів.

3) «LearningApps.org» – онлайн-сервіс, що є конструктором для розроблення різноманітних інтерактивних завдань із різних предметних галузей. Вправи поділяються на категорії, у межах яких можна обрати кілька шаблонів. Наприклад, у категорії «Вибір» є такі: «Фрагменти зображення», «Вікторина», «Знайти слова»; у категорії «Розподіл» – «Поділ на групи», «Знайти пару», «Класифікація». Також завдяки цьому сервісу можна готуватися до ЗНО і пройти пробні тестування попередніх років.

4) Додаток «Rebus» дає змогу створити цікаві та корисні загадки, логічні ігри, ребуси та інші типи вправ. У відкритому доступі є бібліотека сервісу, наповнена готовими матеріалами, які можна використовувати для навчання (Kozhevnikova, Merkulova, Popeleshko, & Rybka, 2021, с. 60).

5) Додаток «Mentimeter» допомагає викладачеві та активному здобувачеві вищої освіти дізнатись за допомогою онлайн-голосування через мобільні телефони, планшети або комп'ютери, що думає аудиторія слухачів з того чи іншого приводу. Зазначений інструмент сприяє створенню ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час лекційних та практичних занять.

Наприклад, на заняттях з педагогіки «Модуль 1. Історія педагогіки», задавши онлайн-голосування асоціативного спрямування – «Ваші асоціації з епохою Середньовіччя та Відродження?» або «З чим асоціюється у вас ім'я Василя Сухомлинського?» (див. рис. 1), ми отримуємо асоціативний ряд слів, який відображає думки групи здобувачів у режимі реального часу, що дає змогу вести цілеспрямовану та продуктивну дискусію (див. рис. 2).

З чим асоціюється у Вас ім'я Василя Сухомлинського?

Введіть слово	25
Введіть інше слово	25
Введіть інше слово	25
Введіть інше слово	25
Введіть інше слово	25

Ви можете вибрати декілька відповідей

Надіслати

Рис. 1

Особливість роботи цього додатка в тому, що слухачі, переходячи за посиланням з унікальним ідентифікатором на своїх мобільних телефонах або планшетах, відповідаючи на запитання, уже менше ніж за 30 секунд на екрані монітору спостерігають результат у формі асоціативної хмари.

З чим асоціюється у Вас ім'я Василя Сухомлинського?

Рис. 2

Зауважимо, що додаток Mentimeter є дуже корисним, особливо за потреби дотримуватися гендерної рівності та культури, що допомагає забезпечити чутливість голосів до будь-якого питання, що ставиться на голосування, незалежно від статі чи позиції.

Опрацювавши та вивчивши вище вказані додатки, ми впровадили їх у навчальний процес. Після цього було проведено анкетування, у якому здобувачі вищої освіти обрали саме ті додатки, які їх зацікавили найбільше. Результати анкетування наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати анкетування здобувачів вищої освіти

№	Назва додатка	Кількість голосів
1.	Kahoot!	23
2.	Quizlet	21
3.	Learning.apps	15
4.	Mentimetr	9
5.	Rebus	8

За результатами анкетування, як бачимо з таблиці, інноваційно-навчальна платформа «Kahoot!» посіла перше місце: вона є цікавою, актуальною, що сприяє активності та критичному мисленню здобувачів вищої освіти.

У процесі дослідження інноваційних педагогічних додатків та їх впливу на результативність освітньої діяльності здобувачів вищої освіти було підібрано такі додатки, які можна використовувати під час дистанційного синхронного та асинхронного навчання.

Здобувачам вищої освіти було запропоновано обрати найефективніший додаток серед усіх запропонованих (разом було 5 додатків), якими вони користувалися впродовж місяця на лекційних та практичних заняттях з дисципліни «Педагогіка». Найпопулярніші додатки за результатами таблиці – додатки «Kahoot!», «Quizlet», «Learning.apps».

Зазначимо, що істотна увага приділяється використанню інформаційних технологій під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти, на яку припадає значна частина навчальної програми з дисципліни «Педагогіка». Для надання методичної допомоги в оволодінні навчальним матеріалом викладачами створені навчальні посібники, інструкції до самостійної роботи, матеріали для самоконтролю знань, електронні підручники, інформаційні тематичні матеріали, надаються також посилання на адреси сайтів. Для підвищення рівня знань, умінь та навичок здобувачами активно використовуються інноваційні педагогічні технології й додатки; вони самі створюють тести, картки, вікторини тощо.

Ми погоджуємося з думкою В. Рогової, що особливої актуальності набули інновації з початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, коли стало життєво необхідним ухвалювати швидкі, нестандартні, по суті, інноваційні рішення. Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому підтримка активного впровадження інновацій в освітню галузь під час війни стала одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів (*Про Деякі Питання Організації Роботи...*, 2022, с. 8).

На жаль, країна-агресор вважає українських вихователів, учителів та викладачів своїми ворогами, адже саме освітні заклади сприяють формуванню всебічної розвинутої особистості, волелюбного громадянина, патріота України. Саме тому ми звертаємо увагу на створення безпечного освітнього середовища, оскільки головним пріоритетом сьогодні є життя і здоров'я кожного учасника освітнього закладу.

Підкреслимо, що професорсько-викладацький склад МДПУ імені Богдана Хмельницького і під час пандемії COVID-19, і під час воєнного стану в Україні здійснюють навчальний процес і забезпечують якісну освіту для здобувачів ЗВО на всіх рівнях. Так, зокрема, на заняттях із дисципліни «Педагогіка» використовуються різноманітні форми та методи: лекції, практичні

та семінарські заняття, науково-проектні завдання, дискусії, круглі столи, завдання з подальшим обов'язковим обговоренням результатів, презентації й обговорення в режимі реального часу актуальних проблем за допомогою відеоконференцій у Moodle, Zoom, GoogleMeet, соціальних мережах «Telegram», «Viber», «Discord», «WhatsApp», «Skype» та інших форумів тощо.

Після проведення дослідження із здобувачами І рівня вищої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького можемо виділити такі типи занять, які отримали позитивний відгук та активну взаємодію від суб'єктів освітнього процесу під час викладання дисципліни «Педагогіка»: проблемні лекції; викладання-діалог; метод проблемного викладу; евристична бесіда-пошук; дослідницький метод (метод колективного пошуку оригінальних ідей, метод виконання творчих завдань і розв'язування педагогічних задач, педагогічно-творчий експеримент); семінар-дослідження; проблемний семінар; пошукова самостійна робота (індивідуальні завдання, творчі задачі, творчі роботи, проєкти); навчально-рольові ігри (рольові диспути, елементи педагогічних тренінгових вправ, рольові та ділові ігри); нестандартні заняття (заняття 3-D-мандрівка, заняття-вебконференція, заняття-змагання, заняття-загадка чи заняття-пошук істини тощо) та різні інноваційні педагогічні додатки («Kahoot», «Quizlet», «Learning.apps», «Learning.ua», «Mentimetr», «Quizz», «Rebus»).

Висновки. З огляду на викладене вище, можемо твердити, що в умовах воєнного стану заклади вищої освіти створюють безпечне освітнє онлайн-середовище для кожного суб'єкта педагогічного процесу, а під час розвитку особистості майбутнього вчителя особливої цінності набувають такі особистісно значущі якості, як готовність до рішучих, цілеспрямованих дій, загострене почуття інноваційного й передового, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку. Нові форми організації освітнього процесу вимагають перегляду принципів дидактики та педагогічної техніки з урахуванням можливостей, що надають інноваційні педагогічні технології. А впровадження інноваційних педагогічних додатків покращує якість подання викладачами навчального матеріалу з дисципліни «Педагогіка», особливо в умовах воєнного стану, збагачує зміст освітнього процесу, підвищує мотивацію до навчання, сприяє набуттю професійних компетентностей, необхідних для конкурентоздатного педагогічного фахівця. Особливо це стосується особистості майбутнього

вчителя, адже саме розвиток інформаційно-комунікаційної культури є процесом формування сукупності культурних норм, інформаційних та культурних знань, цінностей і значень та використання інноваційних педагогічних технологій у процесі професійної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної проблеми щодо розвитку

інформаційно-комунікаційної культури особистості майбутнього педагога і її значення для роботи в умовах воєнного стану. З огляду на це, одним із перспективних напрямів вивчення порушеної проблеми ми вважаємо розроблення моделі інформаційно-комунікаційної культури суб'єктів освітнього процесу в безпечному інклюзивному середовищі.

Список використаних джерел

- Великий тлумачний словник сучасної української мови (2001). Бусел, В. Т. (Уклад. і голов. ред.). К., Ірпінь: Перун. 1440 с.
- Воровка, М., & Онипченко, О. (2021). Функціональний взаємозв'язок рольових, дидактичних та ділових ігор. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 41. (Т. 1). С. 96–100.
- Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., & Шевченко, Л. С. (2012). *Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід*: навч. посіб. Гуревич, Р. С. (Ред.). Вінниця: ТОВ фірма «Планер». 348 с.
- Дичківська, І. М. (2004). *Інноваційні педагогічні технології*: навч. посіб. Київ: Академвидав. 352 с.
- Дубяга, С. М. (2015). *Педагогічні технології в початковій школі*: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во «Мелітополь». 160 с.
- Енциклопедія освіти* (2008). Кремень, В. Г. (Голов. ред.). Київ: Юрінком Інтер. 1040 с.
- Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій*. (2011). Наволокова, Н. П. (Автор-укладач). Харків: Основа. 176 с.
- Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі*: колективна монографія. (2020). Єфремова, Г. Л. (Заг. ред.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 444 с.
- Клеба, А. І. (2017). *Формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів*: метод. рекомендації. Харків. 80 с.
- Михайліченко, М. В., & Рудик, Я. М. (2016). *Освітні технології*: навч. посіб. Київ: ЦП «КОМПРИНТ». 583 с.
- Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність*: науково-методичний збірник (2022). Шкарлет, С. М. (Ред.). Київ-Чернівці: Букрек. 140 с.
- Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану*. (2022). (Наказ МОНУ від 07.03.2022 р. № 235). URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85884/
- Сучасний педагог*: колект. наук. монографія. (2020). Дніпро: Акцент ПП. Т. 2. 242 с.
- Сучасні інформаційно-комунікаційні технології*: навчальний посібник. (2017). Швачич, Г.Г., Толстой, В. В., Петречук, Л. М. та ін. (автор.). Дніпро: НМетАУ. 230 с.
- Kozhevnikova, A. V., Merkulova, N. V., Popeleshko, Yu. I., & Rybka, N. Ye. (2021). Information and Communication Technologies as Components of Effective Training Forms for Higher Education Applicants. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*, Т. 7, № 3. С. 55–61.

References

- About some issues of organizing the work of institutions of vocational pre-university and higher education during martial law. (2022). (Order of the Ministry of Education, Culture and Science of Ukraine dated 07.03.2022 No. 235). URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/85884/. [in Ukrainian]
- A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2001). Busel, V. T. (Compiler and editor-in-chief). K., Irpin: Perun. 1440 p. [in Ukrainian]
- Dubyaga, S. M. (2015). Pedagogical technologies in primary school: teaching method. Manual for students of higher education institutions of "Primary Education" training. Melitopol: "Melitopol" edition. 160 p. [in Ukrainian]
- Dychkivska, I. M. (2004). Innovative pedagogical technologies: teaching. manual Kyiv: Akademyvdav. 352 p. [in Ukrainian]
- Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activities: scientific and methodological collection (2022). Shcarlet, S. M. (Ed.). Kyiv-Chernivtsi: Bukrek. 140 p. [in Ukrainian]
- Encyclopedia of Education (2008). Kremen, V. G. (Chief editor). Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p. [in Ukrainian]
- Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations. (2011). Navolokova, N. P. (Author-compiler). Kharkiv: Osnova. 176 p. [in Ukrainian]
- Gurevich, R. S., Kademiya, M. Yu., & Shevchenko, L. S. (2012). Information technologies of education: innovative approach: education. manual Gurevich, R. S. (Ed.). Vinnytsia: "Planer" LLC. 348 p. [in Ukrainian]
- Innovative technologies in the modern educational space: a collective monograph. (2020). Efremova, G. L. (General editor). Sumy: Publication of the Sumy DPU named after A. S. Makarenko. 444 p. [in Ukrainian]
- Kleba, A. I. (2017). Formation of informational and communicative culture of future educators: method. recommendations Kharkiv. 80 p. [in Ukrainian]
- Kozhevnikova, A. V., Merkulova, N. V., Popeleshko, Yu. I., & Rybka, N. Ye. (2021). Information and Communication Technologies as Components of Effective Training Forms for Higher Education Applicants. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, Vol. 7, No. 3. P. 55–61. [in English]
- Modern information and communication technologies: a study guide. (2017). Shvachych, H.G., Tolstoy, V.V., Petrechuk, L.M., and others. Dnipro: NMetAU. 230 p. [in Ukrainian]
- Modern teacher: collection. of science monograph. (2020). Dnipro: Accent PP. V. 2. 242 p. [in Ukrainian]
- Mykhailichenko, M. V., & Rudyk, Y. M. (2016). Educational technologies: education. manual Kyiv: CPU "COMPRINT". 583 p. [in Ukrainian]
- Vorovka, M., & Onipchenko, O. (2021). Functional relationship of role-playing, didactic and business games. *Innovative pedagogy*. Vol. 41. (Volume 1). P. 96–100. [in Ukrainian]

Відомості про авторів:

Кожевникова Алла Власівна
alla.sun.ua@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Information about the authors:

Kozhevnikova Alla Vlasivna
alla.sun.ua@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University

Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

Воровка Маргарита Іванівна

olga_vorovka@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-28-51-58

Матеріал надійшов до редакції 09.06.2022 р.

Прийнято до друку 18.06.2022 р.

Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Vorovka Margarita Ivanivna

olga_vorovka@ukr.net;

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-28-51-58

Received at the editorial office 09.06.2022.

Accepted for publishing 18.06.2022.